

Vitenskapelig publikasjon
Marianne Buen Sommerfeldt marias@oslomet.no

Ph.d.-stipendiat
OsloMet – storbyuniversitetet
PB 4 St. Olavs plass
0130 Oslo

Relasjoner mellom barn og voksne på barneverninstitusjoner i Norge

Vår tids forståelser sett i et historisk perspektiv

Abstrakt

Det relasjonelle møtet mellom ansatte og ungdommer på barneverninstitusjoner er formet og betinget av ideologier, politiske føringer og faglige perspektiver i en gitt historisk og geografisk kontekst. Doktorgradsprosjektet denne artikkelen er en del av, omhandler ungdommer og ansattes relasjoner ved barneverninstitusjoner. Denne artikkelen utforsker hvordan planer for barneverninstitusjoner skaper et handlingsrom og samtidig legger rammer for sosialt arbeid ved barneverninstitusjoner i dag. Jeg har sett på institusjonsplaner for tre barneverninstitusjoner og hvordan barnet posisjoneres i disse tekstene, og deretter sett dette i lys av planer fra rundt 1850- og 1950-tallet. Hvordan tekstene posisjonerer barnet, åpner for bestemte praksiser, og gjennom et historisk perspektiv kommer det frem hvilke muligheter og begrensninger som kan følge av nåtidige forståelser av barnet. Artikkelens analysestrategi er inspirert av Foucaults (2001) genealogiske analyse. Arbeidet med materialet har tydeliggjort hvordan samtidige rasjonaler til det sosiale arbeidet strukturerer og klargjør handlingsrommet for de ansatte ved barneverninstitusjoner, og samtidig gir motsetningsfylte forventninger til hvordan de ansatte kan fylle sin rolle.

Nøkkelord: Barneverninstitusjoner, genealogi, sosialt arbeid, miljøterapi, omsorg, anerkjennelse, medvirkning

English abstract

This article is part of a phd-project exploring the relationships between adolescents and social workers at the child welfare residential care homes. The relationships between adolescents and social workers in residential care homes are shaped and conditioned by ideologies, political guidelines and professional perspectives in a given historical and geographical context. This article explores how plans for residential care homes create room for actions, while at the same time setting limits for social work at the residential care homes today. I have looked at plans from three residential care homes and how the child is positioned in these texts, and then seen these in the light of plans from the 1850s and 1950s. How the texts position the child opens for certain practices, and through a historical glance, it identifies the possibilities and limitations that can result from current understandings of the child. The article's analysis strategy is inspired by Foucault's (2001) genealogical analysis. The work on the material has clarified how simultaneous rationalities and expectations of social work structure the room for the employees of the child welfare institution, at the same time provides contradictory expectations on how the employees should do their job.

Key words: Child welfare, residential care, genealogy, social work, user participation, children's rights, recognition.

Fra forbedringsanstalt til barnehjem til barneverninstitusjon

Arbeidet med denne artikkelen ble inspirert av lesning av NOU 2016: 16 (2016) «Ny barnevernslov, sikring av barnets rett til omsorg og beskyttelse», hvor jeg så at barnet i teksten vekslet mellom å fremstå som et skadet barn og et rettighetsbarn. Jeg ønsket å se nærmere på dette og ble nysgjerrig på hvordan barnet ble posisjonert i eldre tekster. Jeg har derfor sett på planer for barneverninstitusjoner i Norge i dag og deretter belyst disse gjennom planer fra rundt 1850 og 1950. Arbeidet med artikkelen er inspirert av Foucaults genealogiske metode (Foucault, 2001; Villadsen, 2004, 2006, 2007), hvor forskeren belyser nåtidige forståelser ved å stoppe opp ved historiske nedslagspunkter. Jeg vil i det følgende innlede med en kort gjennomgang av barneverninstitusjonenes fremvekst før jeg presenterer analysestrategi og empiri ytterligere.

Siden fremveksten av barneverninstitusjoner i løpet av 1800-tallet har barn og unge blitt tatt hånd om av det offentlige, hele tiden med et mer eller mindre uttalt mål om å gjøre dem til samfunnsnyttige borgere. På midten av 1800-tallet skjedde en vekst av private barnehjem. Etableringen var avhengig av private midler, uten innblanding eller støtte fra det offentlige, og var derfor tilfeldig og uten en plan (Hagen, 2001). De private barnehjemmene var «redningsanstalter» (Thuen, 2002), formet som familiesubstitutter der oppdragelsesinnholdet rettet seg mot hele barnet, med en allmektig forstander som kunne tukte barnet. Opprettelsen var samtidig i tråd med en utvikling i retning av at barneoppdragelsen ikke lenger kun tilhørte privatsfæren, men at også private veldedighetstiltak og det offentlige skulle ivareta barnas oppvekst- og livsbetingelser (Thuen og Sommerschild, 1997). Med innføringen av vergerådsloven (1896) ble det en dreining mot pedagogisk oppdragelse med den hensikt å danne vern om barnet, samtidig som loven også var begrunnet i et samfunnsvern (Thuen, 2002). Barnet ble også innlemmet i et folkehelseperspektiv og eksplisitt forstått som en nyttig ressurs for samfunnet i fremtiden. Hagen (2001) beskriver at barnevernets utvikling befant seg «i grenselandet mellom kriminalpolitikk, skolepolitikk og sosialpolitikk».

Lov om barnevern (1953) var den første loven som tok i bruk barnevernbegrepet, og hensikten var å søke etter barnets beste og ikke primært hva samfunnet var tjent med (Thuen, 2002). Loven var sterkt påvirket av nye psykologiske teorier og forståelsesmåter når det gjaldt barns behov og utvikling (Hagen, 2001). Denne loven ble avløst av en ny lov om barneverntjenester som trådte i kraft i 1993 (barnevernloven, 1992), som i stor utstrekning bygget på de samme grunnleggende faglige prinsippene. Fra 2018 har barnets medvirkning og

rettigheter blitt styrket ytterligere i barnevernloven, og en ny barnevernlov er under arbeid (Barne- og likestillingsdepartementet, 2018). På 2000-tallet har det vært en nedbygging av institusjonstilbudet med det formål at fosterhjem skal være det foretrukne tiltak ved omsorgsovertakelse (Backe-Hansen, Bakketeig, Gautun og Grønningsæter, 2011; Backe-Hansen, Løvgren, Neumann og Storø, 2017). Det har særlig vært en reduksjon i antall plasser til barn under tolv år, og dagens institusjonstilbud retter seg omtrent utelukkende mot ungdommer i alderen 13–18 år. Ved utgangen av 2017 bodde 1044 barn og unge på barneverninstitusjon i Norge (SSB, 2018).

Barneverninstitusjoner i Norge i dag

I dagens barneverninstitusjoner er miljøterapi og omsorg kjernebegreper om de profesjonelles praksiser (Larsen, 2015; Nygren, 2011). Nygren (2011, s. 64–65) hevder at omsorgsbegrepet har en selvfølgelig og naturlig plass som hovedbegrep i arbeidet med barn og unge, men at det akademisk er til stede som en taus og underforstått selvfølgelighet. Omsorg har både en profesjonell, juridisk og politisk dimensjon ettersom omsorgspraksiser utøves innen offentlige institusjoner. På barneverninstitusjoner møter private, intuitive forståelser av omsorg et faglig innhold i omsorgsbegrepet og omsorgspraksiser. Samtidig kan hverdagsbruken av termen bidra til at meningsinnholdet i begrepet privatiseres, gjøres personlig og forventes å komme av seg selv (Neumann, C.E.B., 2017). Omsorg blir gjerne oppfattet som noe «alle kan», noe hverdagslig som alle voksne i utgangspunktet anses å være i stand til å utføre. I hovedtrekk handler omsorg om å bry seg om og ta vare på en annen (Lèvinas, 1996). Slik er omsorg grunnleggende relasjonelt gjennom at det er noe som oppstår nettopp i relasjoner, eksempelvis mellom barn som bor på institusjoner, og ansatte. Wærness (1984) vektlegger *måten* omsorgsarbeid utøves på som en vesentlig side av hva omsorg er. Dette betyr at de praksiser som knytter seg til omsorg for barn, må utøves på gode måter for å kunne betegnes som omsorg. Videre fremhever hun at det krever en nærhet og innlevelse for å kunne gi omsorg uten å krenke mottakerens verdighet (Wærness, 1984, Martinsen og Wærness, 1979). I tråd med dette har Neumann, C.E.B. (2017) sett på hva miljøterapeutene gjør når de gir omsorg til barn på institusjon, og hva som gjør at det kan kalles god omsorg. Hun fant at det kroppslige har betydning i miljøterapeutenes sensitive tilstedeværelse i samspillet med barna på en barneverninstitusjon.

L.G. Aamodt (2003) finner begrepet omsorg utilstrekkelig og hevder at det understreker en asymmetri hvor hjelperen gis rett til å handle på grunnlag av hva hun mener er godt for den

andre. Slik står omsorgspraksiser i fare for å inngå i en undertrykkende eller objektiviserende praksis. Hun fremhever derfor begrepet anerkjennelse som kjernebegrep i sosialt arbeid for å ivareta en praksis der likeverdet mellom mennesker er overordnet. Anerkjennelse som kjernebegrep for sosialt arbeid innebærer gjensidighet og en sensitiv tilstedeværelse i det konkrete møtet mellom to mennesker, hvor begge parter har den samme rett til å uttale seg, bli lyttet til og respektert (Aamodt, L.G., 2003; Honneth, 2008; Høilund og Juul, 2015; Schibbye, 2009).

Miljøterapi har de siste tiårene blitt brukt som et kjernebegrep om innsatsen innenfor barneverninstitusjonene, et begrep som favner begrepene omsorg, oppdragelse og behandling (Ulset, 2010). Larsen (2015) hevder at barn og unge på barnevernets institusjoner i dag trenger noe langt mer enn «tradisjonell omsorg», og understreker behovet for høyt kvalifiserte miljøterapeutiske innsatser. Larsen beskriver at miljøterapi handler om å «organisere for å muliggjøre» (Larsen, 2015, s. 17). Miljøterapeuten skal gjennom organiseringen av miljøet og av hverdagslivet samt det relasjonelle arbeidet med ungdommen bidra til at ungdommen selv kan realisere egne muligheter og arbeide med sin forandring og utvikling. Han hevder at barn og unge som bor på barneverninstitusjon har behov for noe mer enn tradisjonell omsorg, og at de som kun har behov for *god nok omsorg*, må få hjelp utenfor en institusjonell ramme. Miljøterapi som retningsgivende for sosialt arbeid i dag er et begrep som skal imøtekomme nåtidige forståelser av endrings- og behandlingsbehovet til de barna som i en periode bor på en barneverninstitusjon.

Studier av norske barneverninstitusjoner på 2000-tallet har i særlig grad har sett på barns opplevelser, medvirkning samt deres mestringsstrategier ved opphold på institusjon (Storø, Backe-Hansen og Løvgren, 2017). Et eksempel på dette er Ulsets studier om barneverninstitusjoner (2009, 2010, 2011, 2016 samt Ulset og Tjelflaat, 2012, 2013), som peker på hvordan regler, rutiner og øvrige organisatoriske rammer utfordrer fleksibiliteten og rommet for reell medvirkning for ungdommene. Et annet eksempel er Reime (2017), som har sett på hvordan to konkurrerende diskurser om barnet blant ansatte i barneverninstitusjoner, det uansvarlige barnet og det kompetente barnet, får betydning for de ansattes refleksjoner og praksiser knyttet til bruk av tvang og ivaretagelse av barns rettigheter.

Denne artikkelens anliggende er å se nærmere på hvordan planer for barneverninstitusjoner kan ramme inn og klargjøre de ansattes handlingsrom, samt hvordan subjektposisjoneringer

av barnet kan peke på bestemte praksiser for de ansatte. Jeg vil i det følgende gjøre rede for min analysestrategi i arbeidet med denne artikkelen.

Artikkelens analysestrategi

Arbeidet med denne artikkelen er inspirert av genealogisk analyse (Foucault, 2001; Villadsen, 2004, 2006, 2007), som er en måte å undersøke hvordan våre nåtidige, selvfølgerliggjorte praksiser, vitensformer og institusjoner er historiske frembringelser. Den genealogiske analyse setter spørsmålstegn ved slike selvfølgerliggjorte forståelser og praksiser og søker å gi kritiske blikk på sin samtid. Nåtidige praksiser, eksempelvis sosialt arbeid på barneverninstitusjoner, er *kontingente*: mulige, men ikke nødvendige. Praksiser og forståelser har omkostninger for dem det retter seg mot, hvilket understreker viktigheten av bevisstgjøring og refleksjon over disse (Villadsen, 2004). En genealogisk analysestrategi skriver seg inn i en poststrukturalistisk tradisjon, som innebærer en forskyvning fra å se på virkeligheten til å rette forskningen mot blikket det ses med, med tanke på at det som trer frem kunne sett annerledes ut med et annet blikk (Andersen, 1999; Aamodt, H. A., 2019). Det er i tråd med dette perspektivet ikke mulig å skille verden, eller det sosiale, fra den som ser. Poststrukturalistisk inspirert forskning retter blikket mot kommunikasjonen slik den blir uttrykt, hvordan noe blir kommunisert til forskjell fra noe annet (Aamodt, H.A., 2019). Hva arbeid på en barneverninstitusjon kan være, avhenger av hvilke(t) blikk man anlegger på barnet og på det sosiale arbeidet. Når jeg har sett på planer for barneverninstitusjoner, har jeg sett etter hva de kommuniserer, og hva de ikke kommuniserer. Tekstene skaper betingelser og handlingsrom og har dermed implikasjoner for det sosiale arbeidet på barneverninstitusjonen. Perspektivet tilbyr en bevisstgjøring som åpner for muligheter til å produsere andre virkelighetsforståelser. Slik får vi mulighet til å forholde oss til det vi tar for gitt, gjennom å invitere til å se det på andre måter. Det er en slik bevisstgjøring en genealogisk analyse har som siktemål.

En genealogisk analyse kan vise kontinuiteter, altså hvordan bestemte historiske elementer videreføres, som en kritisk motfortelling til at moderne praksiser har brutt med fortidens inhumane og uvitenskapelige praksiser. Den genealogiske analyse kan også ha omvendt strategi, nemlig å fremheve diskontinuiteter når historien fremhever en logisk, fremadskridende prosess (Villadsen, 2006, s. 93). Genealogi er et perspektiv hvor forskeren velger aspekter i sin nåtid som problematiseres i lys av historiske nedslagspunkter, med øye

for hvilke kritiske effekter hun kan skape i sin samtid. Formålet er ikke å finne en sannhet om verden, eksempelvis å finne den sanne historiske bruk og fremvekst av begreper som omsorg eller miljøterapi. Genealogien er epistemologisk heller enn ontologisk, altså søker forskeren erkjennelse heller enn sannheter. Genealogen søker ikke faste eller permanente objekter, men å bryte opp våre erkjennelsesformer og skape nye måter å forstå selvfølgeliggjorte praksiser og ideer på. Genealogen søker etter brudd som er konstituerende for nåtidens praksiser, hvor det på et gitt tidspunkt ble etablert noe som i dag er selvfølgelig (Foucault, 1999). Det er umulig å forfølge alle sammenhenger som kan være relevante og interessante, så forskeren må i prosessen gjøre sine valg med tanke på hva ved samtidens praksiser som skal problematiseres, og hvilke nåtidige styringsstrategier som knytter seg til de selvfølgeliggjorte forståelsesmåter. En genealogisk analyse tar høyde for at forskerens valg har konsekvenser for hva forskeren finner. Forskeren kunne gjort noen andre valg, som ville gitt andre konsekvenser (Andersen, 1999). Genealogiens gyldighet som vitenskap måles derfor i hvorvidt analysen har tilført noe interessant og belyst et fenomen, heller enn etter de tradisjonelle vitenskapelige gyldighetskrav.

Genealogien bruker praksisnære tekster, som omhandler jordnære, hverdagslige problemer (Bjerg og Villadsen, 2006). Forskeren velger tekster med bakgrunn i temaet som er i fokus, ikke for å avdekke historiske begivenheter, men for å skape en kritisk annerledes belysning av det fenomenet som studeres. Målet med artikkelen er ikke å finne kausale sammenhenger, historiske sannheter om barneverninstitusjonenes fremvekst eller sannheter om hvordan arbeidet ble gjort på de tidspunkter tekstene er hentet fra. Jeg vil heller søke etter hvordan de valgte tekstene skaper rammer for praksiser ved barneverninstitusjoner på de valgte tidspunkter, for å kunne anlegge et kritisk blikk på handlingsrommet ved barneverninstitusjoner i dag.

Artikkelens empiriske grunnlag og problemstilling

Doktorgradsprosjektet denne artikkelen er en del av, utforsker ungdommers og ansattes relasjoner ved barneverninstitusjoner gjennom flere innfallsvinkler. Denne artikkelens empiriske materiale er institusjonsplaner for 2015/2016 fra de tre barneverninstitusjonene Gartnerhaugen, Josephines stiftelse og Barnas Omsorgshjem Trondheim, belyst av planer fra barneverninstitusjoner fra 1850-tallet (funnet i Aurenes, 1934 og Wessel, 1916) og planer, forskrifter og regler for barneverninstitusjoner fra 1950-tallet (Sosialdepartementet i 1954a, 1954b, 1955). Ideen til arbeidet kom som en følge av at jeg etter å ha intervjuet ungdommer

på barneverninstitusjoner ble opptatt av hvordan det særegne ved barneverninstitusjonens kontekst legger rammer for interaksjoner mellom ungdommer og ansatte, og hvordan nåtidige forståelser av barn og unge på institusjon ofte er selvfølgeliggjort og implisitt i profesjonelle praksiser. Ericsson (1996) omtaler planer og politiske styringsdokumenter som barnevernets formuleringsarena (s. 37–38) til forskjell fra barnevernets realiseringsarena – altså der implementeringen skjer, den faktiske virksomheten. Hun påpeker imidlertid at det er et dynamisk forhold mellom disse, og at formuleringsarenaen både kan være et bilde på samtidig praksis og en formalisering av de rådende praksiser, men at planer også legger rammer for fremtidig praksis. Problemstillingen som ga retning til det videre arbeidet med artikkelen, var hvordan diskursive posisjoneringer av barnet i planene for barneverninstitusjonene skaper rammer for relasjoner mellom ungdommer og ansatte. Relasjoner er en betegnelse som rommer kvalitativt ulike mellommenneskelige forhold; det kan være varig eller flyktig, på godt og på vondt, men blir i dag i dagligtale gjerne forstått implisitt som positivt (Lorentzen, 2018). Denne artikkelen legger til grunn relasjoner som noe mellommenneskelig som utspiller seg i en konkret kulturell og historisk kontekst, og retter blikket mot handlingsrommet for relasjonelle praksiser slik planene kommuniserer det. Jeg startet med å se på planer for barneverninstitusjoner i Norge i dag. Deretter fant planer fra rundt 1850 og 1950, for å kunne se nåtidige forståelser av sosialt arbeid på barneverninstitusjoner i relasjon til historien og derigjennom synliggjøre alternative forståelsesmåter. Jeg så etter barnets subjektposisjon i planene og hvilke forståelser av barnet som trer frem. Jeg valgte epoken rundt innføringen av ny barnevernlov i 1953 som et tidspunkt for brudd, da fokus på barnets rettigheter vokste frem, samtidig som foreldrenes rettigheter i møte med barnevernet også var sterkt tematisert på dette tidspunktet. Jeg valgte så epoken før vergerådsloven (1896) ble innført som et annet tidspunkt i historien hvor det skjedde et brudd med tanke på organiseringen av barneverninstitusjonene. Jeg søkte etter planer fra de utvalgte epokene som inneholdt beskrivelser av formålet eller arbeidet ved barneverninstitusjoner. Kriterier for valg av tekster utover tidsepokene jeg var ute etter, var at de var tilgjengeliggjort, så jeg fikk anledning til å analysere disse. Jeg brukte også NOU 2004: 23 (2004) for å finne aktuelle kilder; dette var en utredning som kartla omsorgssvikt og overgrep ved barnehjem og spesialskoler i perioden 1945–1980. Utredningen hadde et historisk blick på barneverninstitusjoner i Norge, hvilket var grunnen til at den ble brukt som referansepunkt. Dessuten var jeg ved Oslo Byarkiv for å lete etter tekster om barnehjem fra 1920–1960. Det empiriske grunnlaget for denne artikkelen ble således planer og statutter fra Josephines Stiftelse (Aurenes, 1934) og Anna Jebsens Minde fra rundt 1850-tallet (Wessel, 1916), planer, forskrift, rundskriv og faglig tekst om

barnehjem fra Sosialdepartementet i 1954 i tillegg til nåtidige perspektiver i institusjonsplaner fra tre barneverninstitusjoner: Gartnerhaugen, Josephines stiftelse og Barnas Omsorgshjem Trondheim. Formålet er at tekstene på hver sin måte skal kunne tilføre perspektiver og forståelser av rammene for praksiser ved barneverninstitusjoner i dag. I tekstene har mitt blikk vært rettet mot barnets subjektposisjon og hvilke rammer og praksiser som skal sikre formålet ved virksomheten. Slik kunne jeg få øye på hvordan tekstene gjennom beskrivelser av barnet og dets behov legger rammer for praksiser ved institusjonene. Jeg har sett etter utsagn som frembringer bestemte subjektposisjoner, forstått som de mulighetene for posisjonering og identifikasjon som språket gir (Andersen, 1999, s. 45–50, Jørgensen og Phillips, 2013 s. 53–54). Diskurser tilbyr subjektet posisjoner som subjektet kan innta, altså mer eller mindre varige ståsteder for identifikasjon (Foucault, 2009; Jørgensen og Phillips, 2013). Artikkelen legger til grunn en forståelse av diskurser som bestemte måter å snakke om og forstå verden på (Jørgensen og Phillips, 2013, s. 9). Foucault knyttet diskurser til makt og pekte på hvordan diskursene avgjør hva som kan tenkes, sies og gjøres, gjennom å skape et mulighetsfelt. Diskurser er innskrevet i menneskelige institusjoner og praksiser i en slik grad at de skaper selvfølgegjorte forståelser og handlinger (Neumann, I.B., 2001). I sin studie av fengselssystemet i «Overvåkning og straff» pekte Foucault (1999) på hvordan staten utøver makt gjennom å tilrettelegge for bestemte praksiser (Foucault, 1999; Aamodt, H.A., 2015). Foucault interesserte seg særlig for hvordan makten til å definere virkeligheten er den viktigste maktform i moderne demokratier, en styringsstrategi som skaper menneskers handlingsrom gjennom selvfølgegjorte sannheter.

I arbeidet med artikkelen så jeg etter begreper som beskriver hvordan de ansatte skal eller kan håndtere barna. Jeg har forsøkt ikke å sensurere hva dette kan være, men sett etter hvordan tekstene skaper barnet som subjekt, og hvilke ord som trer frem som gjentakende i tekstene. Analysen har således ikke tatt utgangspunkt i hvorvidt nåtidige begreper som miljøterapi, omsorg eller anerkjennelse opptrer i de eldre tekstene. Jeg har heller forsøkt å være åpen for flere begreper og beskrivelser som kan romme forståelser av hvordan institusjonens ansatte kan utføre sitt arbeid. Jeg vil først gi en gjennomgang av hva jeg fant i tekster knyttet til de ulike epokene, og deretter vil jeg diskutere funnene samlet.

Forpleining, undervisning og åndelig frelse ved anstalter på 1850-tallet

Jeg vil i dette avsnittet presentere statutter og planer for Josephines stiftelse av 1837 og 1850 (gjengitt i Aurenes, 1934) og Anna Jebsens Minde av 1866 og 1871 (gjengitt i Wessel, 1916). I Josephines stiftelses plan av 1837 (Aurenes, 1934) benyttes begrepet oppdragelse allerede på overskriftsnivå og rammer slik virksomheten inn som en oppdragelsesanstalt. Formålet med virksomheten beskrives som todelt: å gi oppfostring og åndelig pleie i samsvar med barnets alder og «deres bevarelse i daabens pakt». Gjennom oppdragelsen skal jentene bli «duelige tjenesteytende» eller «nyttige tjenere». Planens § 4 inndeler virksomheten i to; barna skal undervises og forsørges. Ved både Josephines stiftelse (Aurenes, 1934) og Anna Jebsens Minde (Wessel, 1916) er det «pleie og opdragelse» som fremstår som de ansattes kjernevirksomhet, og pleien er både «sjelelig og legemlig». I Josefines stiftelses plan (Aurenes, 1934) står det i § 1 at hensikten er å oppdra pikene til «gudsfrykt, sædelighet, arbeidsomhed og tarvelighed». Likeledes står det i Anna Jebsens Mindes statutter § 1 knyttet til formålet med virksomheten at barna skal bevares i dåpens pakt gjennom åndelig pleie. Virksomheten har således en klar kristen innramming, og standpunktet om å fremme gudsfrykt blir knyttet til institusjonenes formål om å gjøre beboerne til samfunnsnyttige borgere. Det kristne kommer også til uttrykk gjennom pålegg om å gjennomføre daglige andakter og å møte samlet til kirkens gudstjenester.

Statutter og planer for Josephines stiftelse (Aurenes, 1934) og Anna Jebsens Minde (Wessel, 1916) fremhever idealet om det lydige barn, med flittighet, renslighet og god orden som ønskelige dyder.

Hensigten er at opdrage fattige Pigebørn til duelige Tjenesteytende og saavidt Stifelsens Virkekreds naaer at søge at fremme Gudsfrykt, Sædelighed, Arbeidsomhed og Tarvelighed.

Barnet fremstår i teksten som et objekt, med en strukturell posisjon, som skal formes til en tjenestepike, snarere enn et subjekt eller en selvstendig aktør. Strukturelle posisjoner i henhold til kjønn og klasse gjør seg gjeldende; de er piker, nærmere bestemt fattige, og deres fremtidsutsikter er å bli tjenestepiker. Tjenestepiker er altså noe de skal bli, men ikke noe de er. Det individuelle barn er fraværende i teksten; det er barn i gruppe som er de ansattes oppgave å ivareta. Et rettighetsperspektiv eller aktørperspektiv knyttet til barnet er fraværende i stiftelsens planer. Snarere trer barnet frem som et objekt for de ansattes praksiser. Det var dårlig moral som var forklaringsmodellen på avvik, og ved hjelp av åndelig frelse skulle den gode moral gjenopprettes. Vi kan her se et element av det skadede barn: at barna som bodde

ved anstaltene, hadde behov for endring. Endringen skulle komme innenfra som et resultat av frelse, samt utenfra ved hjelp av oppdragelse og opplæring.

Skivenes (2002) beskriver at 1800-tallets håndtering av utsatte barn var tuftet på en tanke om at disiplin og arbeid skulle føre til god, lovlydig karakter. Mot slutten av 1800-tallet ble straff avløst av forståelser av disiplinær oppdragelse som en sosialisering i anstalter til sømmelig atferd. Hun hevder at barnas interesser ikke spilte en selvstendig rolle på denne tiden, men at vergerådsloven (1896) skulle ivareta fellesskapet og samfunnsordenen (Skivenes, 2002, s. 30). Omsorgen for de forsømte barna var ikke lenger å betrakte som handlinger av barmhjertighet, men et samfunnsvern mot kriminalitet (Dahl, 1978). Dahl (1978) hevder at vergerådslovens intensjon også skulle virke i barnas interesse, men at barnevernet i sin begynnelse likevel var et utpreget samfunnsvern.

Josephines Stiftelses dagsorden av 1850 (Aurenes, 1934) fastsetter en konkret struktur for hverdagene, fylt med håndarbeid, lesing, måltider og undervisning. De ansattes oppgaver overfor barna var å føre tilsyn med og holde barna under oppsikt og påse at jentene utførte sine praktiske oppgaver i tråd med forventningene. For øvrig skulle de ansatte undervise jentene, holde huset rent og i orden og forberede måltider. Strukturering av dagen er klart beskrevet, mens det relasjonelle mellom de ansatte og barna ikke er beskrevet. Samtidig legger § 11 til grunn at bestyrerinnen skulle påta seg pliktene som husmor og pleiemor, i tråd med hensikten om å gi barnet oppfostring og åndelig pleie. Tekstene fra Anna Jepsens Minde (Wessel, 1916) spesifiserer at «forstanderinden skal – som husmor – dra omsorg for børnenes forsvarlige pleie og huslige oppdragelse». Planene kommuniserer altså en kopling til familieideologier som retningsgivende for de ansattes praksiser. Henvisninger til pleie, omsorg og oppdragelse *som* husmor impliserer et referansepunkt til datidige forståelser av forventninger til morsrollen.

Siden relasjonelle praksiser mellom voksne og barn ikke beskrives ytterligere, var det overlatt til de ansatte å tolke begrepene pleie, omsorg og oppdragelse. Med dette ble det skapt et rom for relasjoner mellom voksne og barn der den ansatte bestemte innholdet, i tråd med oppfatningen av hva det innebar å være husmor og pleiemor. Når planene for øvrig ikke innebærer noen beskrivelser av hvordan det relasjonelle forholdet mellom barna og de ansatte skal være, gir det et vidt handlingsrom for å fylle rollen som pleiemor i så henseende.

Familiesubstituttet på 1950-tallet

Fra perioden før innføring av ny barnevernlov i 1954 har jeg gått gjennom tjeneste- og ordensregler fra barnehjem i Oslo som var gjeldende fra 1924 til 1955 (Sosialdepartementet, 1955), samt omarbeidet plan for Oslo kommunale barnehjem (Oslo Kommune Sosialavdelingen, 1954). Tekstene fant jeg hos Oslo Byarkiv. Planene fra 1924 kommuniserer «det normale hjem» som et klart ideal allerede i første avsnitt gjennom at bestyrerinnen skal gjøre barnehjemmet til «et godt og hjemlig oppholdssted». Dette fastholdes i omarbeidet plan fra 1954, som presiserer at barnehjemmene skal, så langt det overhodet er mulig, være et hjem i egentlig forstand for barn og ungdommer «som ikke kan ha opphold i foreldrehjem eller fosterhjem». Det er altså klart at institusjonene er andrevalget etter fosterhjem, og at målet er å være et «hjem i egentlig forstand». Grovt sett kommuniserer planene organisatoriske og økonomiske rammer og et helseperspektiv på driften av barneverninstitusjonene. Planene skisserer opp beslutningslinjer og ansvar og vektlegger hygieniske forhold ved driften. Et faglig perspektiv på de ansattes praksis kommuniseres ikke i disse planene, men «Forskrifter for barneheimer» (Sosialdepartementet, 1954a) legger til grunn at personalet må ha «best mulig utdanning og praksis», med presiseringen pedagogisk utdanning sammen med «god praksis med barn og innsikt i stellet av en heim».

I planene fra denne epoken er rettighetsbarnet synlig. «Forskrifter for barneheimer» (Sosialdepartementet, 1954a) understreker at barnet har krav på å bli møtt på sine behov i form av forståelse, veiledning, legehjelp, trivsel, trygghet og materiell standard. Videre er det en forutsetning at de ansatte har utdanning, hvilket kan peke på at oppdragelse av barn i en barnehjemskontekst stiller særlige krav til omsorgspersonene. Forskriften peker også på at det er snakk om individuelle barn, i form av at «hvert enkelt barn får den omsorg det har behov for» etter «sin alder og sine fysiske og psykiske forutsetninger». Gjennomgående i forskriften er en likeverdsideologi som handler om at barn på barnehjem skal ha «like gode oppvekstvilkår og utviklingsmuligheter som en god privat heim». Det er målet om et godt «normalt hjem» som setter standarden for virksomhetens praksiser, som gjennomgående beskrives som «stell av barn og heim». Planene kommuniserer ikke et religiøst perspektiv på driften og knytter seg ikke til kristen opplæring eller frelse som styringsstrategi, slik planene fra 1850-tallet gjør.

Rundskriv om barneverninstitusjonene (Sosialdepartementet, 1954b) understreker at «personalet ved barneverninstitusjoner har en ansvarsfull og krevende oppgave», og at dette arbeidet krever innsikt, forståelse, interesse og gode personlige egenskaper. Her legges det vekt på at kunnskap utover innsikt i barnestell og husholdning er nødvendig, og at psykologisk og pedagogisk innsikt også er påkrevd. Hva som gjør arbeidet krevende – om det henger sammen med antallet barn (inntil 15) og dynamikken dem imellom, barnas forventede fungering eller annet – spesifiseres ikke. Rundskrivet anlegger et rettighetsperspektiv på barnet i form av at barnevernsnemnda skal sikre at barna trives og føler seg trygge, og føre tilsyn med hvert enkelt barn. Utover dette vies det mye plass til strukturelle krav til virksomheten og føring av tilsyn. Det er spesifisert at kroppslig refsing ikke må forekomme. Ifølge Ericsson (2009, s. 14) begynte ideene om det autonome barn, et eget individ med rettigheter som samfunnsborger, å tre frem i andre halvdel av 1900-tallet. Barn ble i økende grad sett på som handlende aktører.

Skole er ikke lenger en del av driften, og det legges til grunn at barnet er i et dagtilbud, slik at fritid er definisjonen på oppholdstiden på institusjonen. I disse utvalgte tekstene fremgår det ikke et perspektiv på behandlings- eller endringsarbeid knyttet til barna ved institusjonene. Barnehjemmene skal strebe etter å være en familieliknende institusjon med forpleining og oppdragelse av den enkelte. Det fremgår ikke en målsetting utover dette. Det er altså et «normalt hjem» og en familieliknende situasjon som skal virke helende for det skadede barn. Det relasjonelle mellom de ansatte og barna blir ikke beskrevet utover at barna skal få den omsorg de har behov for, og at arbeidet krever forståelse og interesse. Det etterlater et stort handlingsrom til den enkelte ansatte om hvordan selve kontakten med barna skal være.

Behandling og endringsarbeid i 2015–2016

Jeg har sett på institusjonsplaner fra 2015/2016 for tre norske barneverninstitusjoner:

Gartnerhaugen, Josephines stiftelse og Barnas Omsorgshjem Trondheim, som alle var tilgjengelige på internett¹. Alle disse institusjonene tar imot ungdommer som er plassert etter barnevernlovens (1992) §§ 4-4.4 og 4-12.

Gjennomgående kategoriserer planene arbeidet ved institusjonene som sosialfaglig arbeid. Miljøterapi, omsorg og anerkjennelse er begreper som er gjennomgående i planene, og som peker på forventninger til de ansattes praksiser. Det settes av forholdsvis mye plass til å beskrive institusjonenes faglige fundament i form av teoretiske perspektiver på barns

utvikling, miljøterapeutiske innsatser og relasjonsarbeid. Det er ikke henvisning til familier eller hjem som ideal for institusjonens virksomhet. Relasjonsarbeid er beskrevet som kjernevirksomheten ved institusjonene og er knyttet til målet om at ungdommene skal utvikle seg. Anerkjennelse blir vektlagt ved alle institusjonene som grunnlag og forutsetning for å lykkes med relasjons- og endringsarbeidet. Alle institusjonsplanene viser til «Forskrift om internkontroll i institusjoner» (2008) og er utformet i tråd med denne når det gjelder krav til kvalitet og internkontroll. Planene har alle en tydelig forankring i gjeldende lovverk, forskrifter og retningslinjer. Faglig og metodisk forankring knyttes til oppdatert forskning, og med dette anlegger planene et perspektiv på sin virksomhet som virksom og faglig gyldig.

Planene viser til det individuelle barn i form av at ungdommene har ulike behov, ulikt potensiale, ulike erfaringer og ulike interesser, og de ansatte skal imøtekomme disse ulikhetene og bidra til en positiv utvikling i tråd med det enkelte barns behov.

Rettighetsbarnet i form av det autonome, medvirkende barn er sentralt i institusjonsplanene. Planene vektlegger barnet som et individ der målet er å delta og fungere i samfunnet og ha egne ønsker og valg for nåtiden og fremtiden. Videre er barnet fremhevet som ekspert på sin egen situasjon og en likeverdig part i relasjonen, hvilket legitimerer den medvirkende posisjon. Et uttalt mål for oppholdet ved barneverninstitusjonene er utvikling av autonomi og selvbestemmelse. Selvstendighet er et begrep som går igjen som et mål for barnets utvikling. Barnets medvirkning skal sikres gjennom institusjonens struktur i form av samtaler og møter der miljøterapeutene etterspør barnas meninger og behov. Institusjonsplanene viser til møterutiner og rutiner knyttet til planer for den enkelte ungdom for å sikre en utvikling i tråd med målsettingene for den enkelte.

Samtidig som barnet konstitueres som et barn med rettigheter – et selvstendig, kompetent barn, blir også barnet gjennomgående posisjonert som skadet og sårbart med behov for behandling og profesjonelle innsatser. Institusjonens svar på dette blir en type hjelp til selvhjelp, hvor barnet skal bli i stand til å kunne delta og fungere i samfunnet på sikt. Med dette knytter det seg et behandlings- og rehabiliteringsperspektiv på barneverninstitusjonens virksomhet. Planene beskriver videre at det er snakk om barn med negativ skjevutvikling i form av samspillsproblemer og relasjonsvansker og med behov for særlig oppfølging og profesjonell omsorg.

Tendensen i de nåtidige tekstene er i tråd med det Hennum (2015, s. 134) beskriver i sin artikkel «Makten i barnet». Her hevder hun at barneverntjenestens arbeid er formet av vestens ikonisering av barn, og forståelser av barnet som i risiko og som et kompetent barn med rettigheter (se også Haug, 2018 om risikoforståelser i barnevernet). Dette fremstår som selvfølgeliggjorte forståelser, hvilket gjør dem virkningsfulle når barneverntjenesten skal respondere på barnets behov. Hennums refleksjoner er i tråd med det jeg fant i NOU 2016: 16 om ny barnevernlov med tanke på den gjennomgående posisjoneringen av barnet som rettighetsbarn og samtidig som skadet. En posisjon som rettighetsbarn understreker at barn og unge på institusjon skal medvirke i utformingen av sitt hverdagsliv og selv arbeide med endring og utvikling, noe som peker på sosialarbeiderens ansvar for å skape en anerkjennende relasjon. Samtidig som det skadede barnet er synlig i denne teksten gjennom beskrivelsene av barnas sårbarhet, at de er utsatt for psykiske lidelser, og potensielt kan være til fare for seg selv og andre. I henhold til NOU 2016: 16 har barnet derfor ofte store og komplekse behov. Dette påkaller omsorg og beskyttelse fra fagpersonene samt en faglig forankret virksomhet ved institusjonen. Vilkår som rammer inn interaksjoner mellom ungdommer og ansatte, er kravet om profesjonelle, faglig oppdaterte praksiser knyttet til det behandlingstrengende, skadede barnet, og på samme tid likeverdige tjenester som også imøtekommer individuelle ønsker og behov fra det autonome og medvirkende barnet.

Relasjonens spillerom

For den enkelte sosialarbeider i barneverninstitusjonen fremstår de for tiden fremherskende problemdefinisjoner og løsningsstrategier ofte som naturlige og uforanderlige (Høilund og Juul, 2015; Foucault, 2001). Nåtidige faglige perspektiver, forskrifter og politiske føringer legger rammer for og strukturerer de ansattes blick på sin rolle og på det enkelte barnet og følgelig også deres praksiser i det konkrete møtet. Poenget i denne sammenheng er at praksiser ved barneverninstitusjoner er formet av det eksisterende sannhetsregime som legger rammer for hva det er mulig å tenke og gjøre (Høilund og Juul, 2015; Foucault, 2001). Når planene kommuniserer at barnet samtidig er skadet men også har rettigheter, peker planene på at de ansatte skal gjøre komplekse, konkrete avveininger knyttet til det individuelle barnet. Barn som bor på barneverninstitusjoner, bringer med seg erfaringer med omsorgssvikt og brudd, men er like fullt handlende aktører i møte med velferdsstatens institusjoner. En forhåndskategorisering av barnet som skadet kan imidlertid stå i veien for å se barnet slik det ser seg selv, og samtidig underkjenne at barnet kan være i stand til medvirkning.

Posisjoneringer av barnet som rettighetsbarn knytter seg til begreper som empowerment, medvirkning og anerkjennelse. Slik kan denne diskursive posisjoneringen bidra til rom for samskaping av relasjoner mellom ungdommer og ansatte. Synet på barnet som rettighetsbarn i samspill med institusjonelle og strukturelle rammer kan imidlertid også inneha en risiko for at barnet blir et rettighetsobjekt, snarere enn et handlende subjekt som selv kan forme sitt hverdagsliv og sin utvikling. Faren blir at praksiser og tiltak som retter seg mot det konkrete barn, tar utgangspunkt i den ansattes generelle kunnskaper og hvilke tiltak som er tilgjengelige, og de kan dermed oppleves krenkende eller lite virksomme for barnet selv. Samtidig kan posisjoneringen av barnet som rettighetsbarnet medføre at den profesjonelle undervurderer eller ser bort fra egne kunnskaper, for å la barnet selv bestemme hva som vil være til hjelp.

Fortellinger om fremveksten av barneverninstitusjonene i Norge legger opp til en suksessiv forbedring av barnas vilkår fra de straffende anstaltene med allmektige forstanderinner og forstandere til det rettssikre, evidensbaserte, forsvarlige barnevernet med profesjonelle yrkesutøvere i dag. Det kontinuerlige arbeidet med kvaliteten ved barneverninstitusjonene skal motvirke at det er overlatt til tilfeldighetene hvorvidt barna opplever god omsorg når det offentlige overtar ansvaret. Et juridisk rammeverk kan bidra til å klargjøre handlingsrommet for de ansatte ved institusjonen og tydeliggjøre kravene som knytter seg til å ha ansvaret for barn, både for ansatte på barneverninstitusjoner og beboere og deres pårørende, og hva de kan kreve og forvente i en slik situasjon. Når handlingsrommet i dag kanskje er trangere eller mindre, er det nettopp for å unngå usunne, grenseløse, krenkende relasjoner mellom ansatte og barn og unge. Samtidig medfører dette at rommet for relasjonelle praksiser i dag, mer enn tidligere, er begrenset og innskrenket. Dette er gjort i den beste hensikt for å tydeliggjøre og sikre barnets beste, men like fullt med den konsekvens at det settes begrensninger for hvordan intuitive, personlige og spontane møter mellom to mennesker kan utfolde seg, og hvordan kontekstsensitive tiltak kan utformes.

Posisjoneringen av barnet på barneverninstitusjon som et rettighetsbarn knytter an til anerkjennelse som kjernebegrep for sosialt arbeid og en føring om at barnets forståelseshorisont og egne ønsker skal etterspørres i arbeidet med å legge til rette for barnets medvirkning. Men også kjernebegrepene omsorg og miljøterapi inneholder elementer av et barn som autonomt skal definere og medvirke i sin egen utvikling. Et slikt grunnlag for sosialt arbeid forutsetter imidlertid både tid og handlingsrom og en miljøterapeut som sammen med

det aktuelle barnet gjør konkrete vurderinger. Miljøterapeuten har imidlertid flere krav som skal etterleves. Rasjonaler som i dag preger synet på sosialfaglig arbeid, nemlig byråkratiske, markedsorienterte og psykologiske rasjonaler (Mik-Meyer, 2017), kan også stå i veien for at det sosiale arbeidet tar utgangspunkt i individets selvforståelse. Høilund og Juul (2015) peker på at sosialarbeideren da risikerer at individet opplever intervensjonen som krenkende, uavhengig av sosialarbeiderens gode intensjoner. Diskurser om barnet som skadet kan også være en kategorisering som kan stå i veien for en vurdering av barnet som moralsk tilregnelig (Høilund og Juul, 2015, s. 81), og kan i så tilfelle bidra til opplevd krenkelse fra barnets side. Det krever en sensitiv, refleksiv og fleksibel sosialarbeider dersom ungdommer på barneverninstitusjoner skal oppleve endringsarbeid som bygger på likeverdig dialog og med utgangspunkt i ungdommens selvforståelse fremfor å bli møtt av økonomiske og evidensbaserte begrunnelser for beste praksis.

Artikkelen viser at dagens barneverninstitusjoner har til felles med 1850-tallets institusjoner at det skal foregå et endringsarbeid med det som mål å skape samfunnsnyttige borgere. Alle planene inneholder en mer eller mindre eksplisitt forventning om at innsatsen som legges ned, skal «betale seg» i det lange løp med tanke på at barna som voksne vil bidra i samfunnsnyttig virksomhet. Samtidig har flere rasjonaler og idealer kommet til, hvilket får konsekvenser for handlingsrommet for de ansatte ved institusjonene i dag. Miljøterapeutens virksomhet er tydeliggjort i de nåtidige planene, hvilket samtidig gjør at handlingsrommet blir utfordret og begrenset av diskursive, strukturelle og institusjonelle føringer for sosialfaglig arbeid og også av ungdommens egne perspektiver og ønsker for oppholdet ved institusjonen. Byråkratiske prinsipper og kravet om evidensbasering og målstyring skal sikre forsvarlig praksis. Nåtidige rammer for arbeidsliv, herunder arbeidstakeres rett til fritid, medfører at det som tidligere ble utført av én forstanderinne og en-to assistenter, i dag er et samarbeidsprosjekt for et dusin ansatte. At barna derfor har svært mange personer de må forholde seg til, setter preg på hverdagslivet på mange måter. Ericsson skriver at forrige århundres vekst i antall «profesjonelle menneskearbeidere» innebærer at den profesjonelle forståelsesmåten har fått økt nedslagsfelt. Hun trekker opp dilemmaer knyttet til at barnevernarbeidere står i krysningen av offentlig og privat logikk og stiller spørsmålsteget ved om følelser kan instrumentaliseres (Ericsson, 1996 s. 41–54). Barnet i dag har en langt sterkere stilling og skal inngå som likeverdig part i sine relasjoner og selv arbeide med sin endring og utvikling. Den andre parten i relasjonen, miljøterapeuten, er imidlertid langt mindre fristilt til å utforme sin rolle og skape en relasjon i møte med det konkrete barn. Med dagens samtidige krav om

likeverdig, evidensbasert behandling er handlingsrommet for den profesjonelle blitt trangere, og således er det mindre rom for at barn og ansatte i en gjensidig relasjon kan uforme ungdommenes hverdagsliv. Dette fremstår som et paradoks all den tid rettighetsbarnet trer så tydelig frem i nåtidige forståelser av barnet. Det kan synes som om profesjonaliseringen av feltet er nærere knyttet til posisjoneringen av barnet som skadet, med dertil tilhørende profesjonelle miljøterapeutiske innsatser. De mange samtidige motsetningsfylte logikker som legger føringer for sosialfaglig arbeid ved en barneverninstitusjon, innebærer at det for den enkelte sosialarbeider kan fremstå som mange mulige fallgruver. Dette kan medføre at det tryggeste for sosialarbeideren blir å opprettholde en viss avstand av redsel for å gjøre feil. En fare er at den ansatte da hviler seg på strukturene og metodene fremfor å gjøre egne kontekstsensitive vurderinger, eller at ansvaret for egen utvikling tillegges det enkelte barn i en slik grad at den ansatte ikke tar medansvar. En distansert tilnærming og fravær av anerkjennelse mellom ungdommer og ansatte innebærer dessuten en risiko for at barn og unge opplever velmente intervensjoner som krenkelser (Høilund og Juul, 2015). Det er gjort et betydelig arbeid for å sikre barnets rett og imøtekomme deres behov for et godt miljøterapeutisk tilbud ved barneverninstitusjonene og for å motvirke at barnas skjebner er overlatt til tilfeldighetene og enkeltes velvilje. Profesjonell og faglig forankring av arbeidet, sammen med målstyring, planmessighet og kunnskapsbaserte intervensjoner, kan imidlertid ikke alene kvalitetssikre det sosiale arbeidet ved institusjonene. Det er stadig avgjørende med refleksiv praksis, og det påligger et personlig, etisk ansvar hos den enkelte fagperson for å skape det nødvendige rom for anerkjennende relasjoner med den enkelte barn eller ungdom.

Avslutning

Mellom planene fra 1850, 1950 og 2015 er det både kontinuiteter og diskontinuiteter. Det er kontinuitet i form av begrepsbruk som omsorg og oppdragelse, samfunnsnytte og «som et hjem», som skal betegne dimensjoner ved arbeidet som skal utføres ved en barneverninstitusjon. Det er diskontinuitet gjennom dimensjoner som har kommet til, som medvirkning og empowerment, behandlingsperspektivet og mål- og planstyring. Når artikkelen peker på de tilgjengelige forståelsene av barnet som rettighetsbarnet og det skadede barnet, er det fordi det er vesentlig med tanke på hvilket handlingsrom disse forståelsene legger til rette for, og hvilke styringsstrategier som dermed er tilgjengelige for sosialarbeideren. Å ta veien om planene fra 1850 og 1950 har gjort det klarere hvor

sammensatt og flertydig handlingsrommet rammes inn i nåtidige planer for barneverninstitusjonen.

Fremveksten av barneverninstitusjoner er broket, sammensatt og komplekst snarere enn en kronologisk, logisk utvikling til det bedre. Historiske fremstillinger av barneverninstitusjonenes fremvekst gir et bilde av at profesjonaliseringen av arbeidet ved institusjonene har ført til at situasjonen for barna har blitt suksessivt bedre på barneverninstitusjonene i tråd med denne. I dag skal vi kunne forvente at den enkelte ungdom skal oppleve rettssikkerhet, medvirkning og tydelige målsettinger i møte med et profesjonelt barnevern. Samtidig kan vi se at handlingsrommet for interaksjoner mellom de ansatte og beboerne er et rom som struktureres og formes av de aktuelle rammebetingelser og ideologier av sin tid. Nåtidens lover og forskrifter og idealer for ungdomstid gir andre rammer for barneverninstitusjonenes virksomhet enn på det tidspunktet Anna Jepsens Minde og Josephines stiftelse så dagens lys. Evidensbasering, her beskrevet gjennom bruk av planer og evalueringsskjemaer, rammer også inn handlingsrommet for relasjoner på dagens barneverninstitusjoner. Slik ser vi at det i dag kreves en særlig bevissthet om hvordan den profesjonelle sosialarbeider bruker dette rommet til å inngå i anerkjennende relasjoner til den enkelte ungdom, hvilket forutsetter en gjensidighet i samspillet mellom ungdom og ansatte. Artikkelen viser hvordan et rettighetsperspektiv på barnet, noe som i dagens samfunn i stor grad er et selvfølgeliggjort blikk og ansett som et ubetinget gode, også har sin slagside. Det blir miljøterapeutens oppdrag å forvalte dette synet på barnet sammen med forventninger om å skulle «reparere» eller behandle det skadede barnet gjennom å legge til rette for barnets arbeid med sin egen utvikling.

Referanser

- Andersen, N.Å. (1999). *Diskursive analysestrategier*. København: Nyt fra Samfundsvidenskaberne.
- Aurenes, O. (1934). *Josephines stiftelse i 100 år*. Stavanger.
- Backe-Hansen, E., Bakketeig, E., Gautun, H. og Grønningsæter, A.B. (2011). *Institusjonsplassering – siste utvei? Betydningen av barnevernreformen fra 2004 for institusjonstilbudet*. NOVA-rapport 21/2011. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Backe-Hansen, E. (red.), Løvgren, M., Neumann, C.B. og Storø, J. (2017). *God omsorg i barneverninstitusjoner*. Nova Rapport 12/17.
- Barne- og likestillingsdepartementet (2018). *Endringer i barnevernloven fra 1. juli*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/endringer-i-barnevernloven-fra-1.-juli/id2606170/>
- Barnevernloven (1992). *Lov om barneverntjenester (LOV-1992-07-17-100)*. Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1992-07-17-100>
- Bjerg, O. og Villadsen, K. (2006). *Sociologiske metoder - fra teori til analyse i kvantitative og kvalitative studier*. Frederiksberg: Samfundsliteratur.
- Dahl, T.E. (1978). *Barnevern og samfunnsvern - Om stat, vitenskap og profesjoner under barnevernets oppkomst i Norge*. Oslo: Pax.
- Ericsson, K. (1996). *Barnevern som samfunnspeil*. Oslo: Pax.
- Ericsson, K. (2009). *Samfunnets stebarn*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Forskrift om internkontroll i institusjoner (2008). *Forskrift om krav til kvalitet og internkontroll i barneverninstitusjoner (FOR-2008-06-10-580)*. Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2008-06-10-580>
- Foucault, M. (1999). *Overvåkning og straff. Det moderne fengsels historie*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Foucault, M. (2001). *Talens forfatning, Nietzsche, genealogien og historien*. København: Hans Reitzels forlag.
- Foucault, M. (2009). Vitensarkeologien. De diskursive regelmessighetene. *Agora*, 27(02–03), 27–80.
- Hagen, G. (2001). *Barnevernets historie. Om makt og avmakt i det 20. århundret*. Oslo: Akribe.

- Haug, V. (2018). *Barn i risiko og risikable foreldre – en analyse av risikoforståelser i barnevernets institusjonelle praksis*. Avhandling 2018 nr 15. OsloMet – storbyuniversitetet.
- Hennum, N. (2015). Makten i barnet. *Tidsskriftet Norges Barnevern*, 92(02).
- Honneth, A. (2008) *Kamp om anerkjennelse*. Oslo: Pax. (Oversettelse av Honneth, A. (1992). *Kampf um Anerkennung. Zur moralischen grammatik sozialer konflikte*).
- Høilund, P. og Juul, S. (2015). *Anerkendelse og dømmekraft i socialt arbejde*. København: Hans Reitzels forlag.
- Jørgensen, M.W. og Phillips, L. (2013). *Diskursanalyse som teori og metode*. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag.
- Larsen, E. (2015). *Miljøterapi med barn og unge. Organisasjonen som terapeut*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Lèvinas, E. (1996). *Totalitet og uendelighet: et essay om exterioriteten*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Lorentzen, P. (2018). Relasjon – som noe allmennmenneskelig. I P. Lorentzen, M. Pettersen og P. Myhrer-Næss (red.), *Samværets praksis. Bidrag til en relasjonell tilnærming i miljøarbeid*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Lov om barnevern (1953). *Lov om barnevern*. (LOV-1953-07-17-14). Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/NLO/lov/1953-07-17-14>
- Martinsen, K. og Wærness, K. (1979). *Pleie uten omsorg? Norsk sykepleie mellom pasient og profesjon*. Oslo: Pax.
- Mik-Meyer, N. (2017). *The power of citizens and professionals in welfare encounters*. Manchester: Manchester University Press.
- Neumann, C.E.B. (2017). Kroppsliggjorte omsorgspraksiser på omsorgsinstitusjon. *Tidsskriftet Norges Barnevern*, 94. doi: <https://doi.org/10.18261/issn.1891-1838-2017-02-03>
- Neumann, I.B. (2001). *Mening, materialitet, makt: En innføring i diskursanalyse*. Oslo: Fagbokforlaget.
- NOU 2004: 23 (2004). *Barnehjem og spesialskoler under lupen*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2004-23/id387932/sec1>
- NOU 2016: 16 (2016). *Ny barnevernslov: Sikring av barnets rett til omsorg og beskyttelse*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2016-16/id2512881/sec1>
- Nygren, P. (2011). Barneomsorg som fellesbegrep i tverrfaglig psykososialt arbeid med barn og unge. I S. Straand (red.), *Samhandling som omsorg: Tverrfaglig psykososialt*

- arbeid med barn og unge* (s. 62–81). Oslo: Kommuneforlaget.
- Oslo Kommune Sosialavdelingen (1954). *Omarbeidet plan for Oslo kommunale barnehjem*.
- Reime, M.A. (2017). Mellom uansvarlig og kompetent – Forståelser av barnet og rettighetspraksiser blant ansatte i barnevernsinstitusjoner. *Tidsskriftet Norges Barnevern*, 94(1), s. 23–37. <https://doi.org/10.18261/issn.1891-1838-2017-01-03>
- Schibbye, A.L. (2009). *Relasjoner. Et dialektisk perspektiv på eksistensiell og psykodynamisk psykoterapi*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Skivenes, M. (2002). *Lovgivning og legitimitet: en evaluering av lov om barneverntjenester av 1992 i et deliberativt perspektiv*. Avhandling 2002 nr 79, Universitetet i Bergen.
- Sosialdepartementet (1954a). *Forskrifter for barneheimer*. Fastsatt av Sosialdepartementet august 1954.
- Sosialdepartementet (1954b). *Barneverninstitusjonene*. Barnevernet: Rundskriv nr. 4.
- Sosialdepartementet (1955). *Tjeneste- og ordensregler fra barnehjem i Oslo, gjeldende fra 1924 til 1955*. Oslo: Avdelingen for barneforsorg.
- SSB (2018). *Barneverninstitusjoner*. Hentet fra <https://www.ssb.no/barneverni>
- Storø, J., Backe-Hansen, E. og Løvgren, M. (2017). Hva muliggjør godt institusjonsarbeid? - Kunnskapsoversikt til prosjektet «Barneverninstitusjoner som arena for omsorg». *Tidsskriftet Norges Barnevern*, 94(03). <https://doi.org/10.18261/issn.1891-1838-2017-03-04>
- Thuen, H. (2002). Barneverninstitusjonenes legitimitet i historien. *Norsk pedagogisk tidsskrift* 2–3.
- Thuen, H. og Sommerschild, H. (1997). *Foreldre – til barns beste. Om barneoppdragelse før og nå*. Pedagogisk forum.
- Ulset, G. (2009). *Ungdom fritid ved opphold i barneverninstitusjon. Fritid. Tid fri?* (Rapport nr. 15). Trondheim: NTNU Samfunnsforskning AS.
- Ulset, G. (2010). Tilværelse og oppvekst i barneverninstitusjon. *Tidsskrift for Ungdomsforskning*, 10(1). Hentet fra <https://journals.hioa.no/index.php/ungdomsforskning/article/view/1047>
- Ulset, G. (2011). Ungdoms fritid ved opphold i barneverninstitusjon – et medvirkningsperspektiv. *Fontene forskning*, 1, 18–31.
- Ulset, G. (2016). Vennskap – perspektiver og tilnærminger blant ungdom i barneverninstitusjon. *Tidsskriftet Norges Barnevern*, 2, 80–94. <https://doi.org/10.18261/issn.1891-1838-2016-02-02>

- Ulset, G. og Tjelflaat, T. (2012). *Tvang i barneverninstitusjoner – ungdommenes perspektiver*, (Rapport nr. 20). Trondheim: NTNU Samfunnsforskning AS.
- Ulset, G. og Tjelflaat, T. (2013). Ikke et sted å kalle et hjem? Betydningen av tvangsbruk ved opphold i barneverninstitusjon. *Tidsskriftet Norges Barnevern*, 2, 68–83.
- Vergerådsloven (1896). Lov om behandling av forsømte barn av 6. juni 1896. Hentet fra <https://www.nb.no/nbsok/nb/7c8cbb2c63fba2487e23430c858b86c0?lang=no#0>
- Villadsen, K. (2004). *Det sociale arbejdes genealogi. Kampen for at gøre fattige og udstødte til frie mennesker*. København: Hans Reitzels forlag.
- Villadsen, K. (2006). Genealogi som metode – fornuftens tilblivelseshistorier i Bjerg, O. og Villadsen, K. (red), *Sociologiske metoder - fra teori til analyse i kvantitative og kvalitative studier*. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Villadsen, K. (2007). Filantropi og 'neo-filantropi' i det sociale arbejde. *Nordisk Sosialt Arbeid*, 25(3), 207–219.
- Wessel, J. (1916). *Barnehjemmet «Anna Jepsens Minde» i 50 år*. Bergen: A/S John Griegs Boktrykkeri. Hentet fra https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2016113048006
- Wærness, K. (1984). "The Rationality of Caring". I Söder, M. (red), *Economic and Industrial Democracy*. London: Sage Publications, s. 185–212.
<https://doi.org/10.1177/0143831X8452003>
- Aamodt, L.G. (2003). Sosialt arbeid og anerkjennelse. En problematisering av grunnlagstenkningen i sosialt arbeid. *Nordisk sosialt arbeid*, 3, 154–161.
- Aamodt, H.A. (2015). Brukermedvirkning i barneverntjenesten - en dispositiv analyse. *Tidsskrift for Arbejdsliv*, 17. DOI: <https://doi.org/10.7146/tfa.v17i2.108993>
- Aamodt, H.A. (2019). Kunnskapsproduksjon i et 2. ordens perspektiv. I H.A. Aamodt, E. Dahl, E. Gubrium, M. Haldar og Å. Hermansen (red.), *Sosialt arbeid og sosialpolitikk i samhandling - et svar på velferdsstatens utfordringer?* Oslo: Fagbokforlaget.

¹ http://www.trondheimomsorg.no/filemanager/download_file/file/227564.pdf
<https://www.josephines-stiftelse.no/wp-content/uploads/2015/02/1.-Institusjonsplan-IS-2016.pdf>
<http://docplayer.me/23494102-Institusjonsplan-for-gartnerhaugen.html>